

**ÓZBEKSTAN RESPUBLIKASÍ
JOQARÍ HÁM ORTA ARNAWLÍ BILIMLENDIRIW
MINISTRIGI**

**ÁJINIYAZ ATÍNDAGÍ
NÓKIS MÁMLEKETLIK PEDAGOGIKALÍQ
INSTITUTÍ**

**«GEOGRAFIYA PÁNI HÁM ONÍ OQÍTÍWDÍN AKTUAL MÁSELELERI»
ATAMASÍNDAGÍ
RESPUBLIKALÍQ ILIMIY-TEORIYALÍQ KONFERENCIYA**

MATERIALLARÍ

**«GEOGRAFIYA FANI VA UNI O'QITISHNING DOLZARB MASALALARI»
MAVZUSIDAGI RESPUBLIKA MIQYOSIDA ILMIY-NAZARIY ANJUMAN**

MATERIALLARI

2022-JÍL 27-28-APREL

**ÓZBEKSTAN RESPUBLIKASÍ JOQARÍ HÁM ORTA ARNAWLÍ
BILIMLENDIRIW MINISTRILIGI**

**ÁJINIYAZ ATÍNDAGÍ
NÓKIS MÁMLEKETLIK PEDAGOGIKALÍQ INSTITUTÍ**

**«GEOGRAFIYA PÁNI HÁM ONÍ OQÍTÍWDÍN
AKTUAL MÁSELELERI»
atamasındađı
Respublikalıq ilimiy-teoriyalıq konferenciya
MATERIALLARÍ**

**«GEOGRAFIYA FANI VA UNI O'QITISHNING
DOLZARB MASALALARI»
mavzusidagi
Respublika miqyosida ilmiy-nazariy anjuman
MATERIALLARI**

**МАТЕРИАЛЫ
Республиканской научно-теоретической конференции на тему
«ГЕОГРАФИЧЕСКАЯ НАУКА И АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ
ПРЕПОДАВАНИЯ ГЕОГРАФИИ»**

NÓKIS-2022

UDK 91.910. «Geografiya páni hám onı oqıtıwdıń aktual máseleleri» atamasındaǵı
BBK 26.08 Respublikalıq ilimiy-teoriyalıq konferenciya materialları toplamı.
G.35 – Nókis. 2022-jıl. 256 bet.

«Geografiya páni hám onı oqıtıwdıń aktual máseleleri» atamasındaǵı Respublikalıq ilimiy-teoriyalıq konferenciya materiallarına Ózbekstan Respublikasınıń joqarı hám orta arnawlı oqıw orınları pedagog-xızmetkerleri, úlken ilimiy xızmetker-izleniwshiler, doktorantlar, magistrantlar, studentler hám ulıwma bilim beriw mektepleri muǵallimleriniń geografiya páni hám onı oqıtıwdıń aktual máselelerine arnalǵan ilimiy bayanatları kirgizilgen.

Konferenciya materiallarınının mazmunı hám onda kórsetilgen dereklerdiń durıslıǵına avtorlar juwapker.

REDKOLLEGIYA QURAMÍ:

- 1. B.P.Otemuratov** – rektor, redkollegiya baslıǵı
- 2. M.A.Jalelov** – ilimiy isler hám innovaciya boyınsha prorektor, redkollegiya baslıǵı orınbasarı

REDKOLLEGIYA AǴZALARÍ:

- 3. M.K.Sarıbaev** – Tariyx fakulteti dekanı
- 4. G.B.Utepova** – Geografiya oqıtıw metodikası kafedrası baslıǵı
- 5. K.M.Seitniyazov** – Geografiya oqıtıw metodikası kafedrası docenti
- 6. R.T.Gaypova** – Geografiya oqıtıw metodikası kafedrası docenti
- 7. J.B.Abdiramanov** – Geografiya oqıtıw metodikası kafedrası úlken oqıtıwshısı
- 8. A.S.Nurlanov** – Geografiya oqıtıw metodikası kafedrası úlken oqıtıwshısı
- 9. A.B.Iskenderov** – Geografiya oqıtıw metodikası kafedrası úlken oqıtıwshısı
- 10. M.Ya.Radjapov** – Geografiya oqıtıw metodikası kafedrası úlken oqıtıwshısı
- 11. U.X.Eshimbetov** – Geografiya oqıtıw metodikası kafedrası úlken oqıtıwshısı
- 12. N.T.Otenov** – Geografiya oqıtıw metodikası kafedrası assistent oqıtıwshısı
- 13. Z.M.Turdıbekova** – Geografiya oqıtıw metodikası kafedrası assistent oqıtıwshısı
- 14. E.T.Tolepov** – Geografiya oqıtıw metodikası kafedrası assistent oqıtıwshısı
- 15. Q.K.Uzaqbaev** – Geografiya oqıtıw metodikası kafedrası assistent oqıtıwshısı
- 16. O.O.Baltabayev** - Geografiya oqıtıw metodikası kafedrası 11.00.02-«Ekonomikalıq hám sociallıq geografiya» qánigeligi 3-basqısh tayanısh doktorantı, juwaplı xatker
- 17. Ó.T.Auezov** - Geografiya oqıtıw metodikası kafedrası 11.00.02-«Ekonomikalıq hám sociallıq geografiya» qánigeligi 1-basqısh tayanısh doktorantı

PIKIR BILDIRIWSHILER:

- 1. R.Ballieva** – Berdaq atındaǵı Qaraqalpaq mámleketlik universiteti tábiyiy geografiya hám gidrometeorologiya kafedrası professorı, tariyx ilimleri doktorı
- 2. I.R.Turdimambetov** – Berdaq atındaǵı Qaraqalpaq mámleketlik universiteti ilimiy isler hám innovaciya boyınsha prorektor, geografiya ilimleri doktorı (DSc)

maydanların ashıwda izertlewler dawamında bunday áspablardıń qaldıqların tawǵanlıǵın aytıp ótedi. Otırıqshı xalıqtıń bunday iskerlikleri eski kanallar boyında uzaq aralıqlarǵa sozılǵan egislik maydanları, salmalar tabılıp landshafttıń ózgeriwine hám sol aymaqtıń mikroklimatınıń ózgeriwine de sebepshi bolǵan.

Sonıda aytıp ótiw kerek bul dáwirlerde suwǵarıw sistemalarınıń júdá jaqsı jolǵa qoyılǵanlıǵın kóriwimizge boladı. Bunıń tiykarǵı sebepleriniń biri bul aymaqlarda suwalma jerlerdiń joqlıǵı hámde suwǵarmalı diyqansılıqtıń qalıplesiwine alıp kelgen.

Paydalanılǵan ádebiyatlar:

1. Каримов И.А. Без исторической памяти нет будущего // Свое будущее мы строим своими руками. Т. 7. – Ташкент.1999.
2. Мирзиёев Ш.М. Эркин ва фаровон демократик Ўзбекистон давлатини биргаликда барпо этамиз. – Тошкент, “Ўзбекистон” НМИУ, 2017.
3. Андрианов Б.В. Древние оросительные системы Приаралья. – М., 1969.
4. Толстов С.П. По следам древнехорезмийской цивилизации. – М., 1948.

ЛАНДШАФТШУНОСЛИК ФАНИНИНГ АМАЛИЙ АҲАМИЯТИ ВА МУАММОЛАРИ

Эргашева М.К.

Бухоро давлат университети

Аннотация: Ушбу мақолада Ўзбекистонда табиий география, жумладан ландшафтшунослик фанининг ҳозирги ҳолати, амалий аҳамияти ва муаммолари таҳлил қилиниб, уларга муносабат билдирилган.

Калит сўзлар: ландшафтларни таснифлаш, табиий географик (ландшафт) округ, район, кичик район, ландшафтлар типи, ландшафтшунослик, диссертация, монография.

THE PRACTICAL IMPORTANCE AND PROBLEMS OF LANDSCAPE SCIENCE

Annotation: In this article, physical geography in Uzbekistan, namely landscape science and its current condition, practical importance and problems are analyzed in detail and special feedback is given for it.

Key words: Description of landscape, physical geographic (landscape) area, region, small, region, type of landscape, landscape science, dissertation, monography.

Ландшафтшунослик фани кишилик жамиятининг амалий талабларига боғлиқ ҳолда шаклланди ва ривожланиб келди ва бу жараён давом этмоқда.

Бугунги кунда замонавий ландшафтшунослик деганда назарий ландшафтшунослик, ландшафт методологияси ва амалий ландшафтшунослик эътироф этилмоқда. Улар ҳам ўз навбатида таркибий қисмлардан иборат. Жумладан, назарий ландшафтшунослик – умумий ландшафтшунослик, ландшафт морфологияси, ландшафтлар типологияси ва таснифи, ландшафт

геофизикаси, ландшафт геохимёси, ландшафт биофизикаси, ландшафт эстетикаси, ландшафт экологияси, палеоландшафтшунослик, аквал ландшафтшуносликдан иборат бўлса, ландшафт методологияси – дала ландшафт тадқиқотлари методлари, ландшафтшуносликдаги математик методлар, ландшафтшуносликда ГАТ технологиясини ўз ичига олади. Амалий ландшафтшунослик таркибига эса мелиоратив ландшафтшунослик, агроландшафтшунослик, ландшафт мониторинги, геоэкологик экспертиза ва ландшафт дизайни киради.

Ландшафтшунослик фанининг назарий ва амалий аҳамияти ўз вақтида мамлакатимиз олимлари томонидан ҳам эътироф қилинган. Жумладан, Ю.Султонов (1974), Ш.С.Зокиров (1999), Х.Р.Тошов (2008), И.Қ.Назаров (2013)ларнинг билдирган қуйидаги фикрлари эътиборлидир. Таниқли ландшафтшунос олимлардан Ю.Султоновнинг ўқув қўлланмасида фаннинг таълимий ва амалий жиҳатларига катта эътибор қаратилган бўлиб, унда “Ландшафтлар географияси табиий территориал комплексларни вужудга келтирадиган компонентларнинг бирлиги ва ўзаро тақозоси, уларнинг биргаликда вужудга келтирган географик комплексларнинг тараққиёти ҳамда географик жойлашиши ҳақидаги фан экан, у умумий таълимий аҳамиятга молик бўлишидан ташқари, катта халқ хўжалиги қурилишлари вазифалари билан ҳам узвий боғлангандир” деб кўрсатиб ўтилган. Муаллиф ушбу ўқув қўлланмада яна бир муҳим ғояни илгари сурди. У ландшафтшунослик билан умумий табиий географияни ўрганиш чегараларини изоҳлаб, ландшафтларнинг тарихан ривожланиши, ҳозирги ҳолати ва ички мазмунини фақат ландшафтшунослик тушунтиришини таъкидлаган[4,104-105б]. Ландшафтшунослик фанининг назарий ва амалий аҳамияти XX асрнинг охириги чорагида ва XXI асрдан бошлаб Ш.С.Зокировнинг илмий фаолиятида яққол тавсифлаб борилди. Мазкур олим томонидан “Ландшафтшунослик асослари” (1994, 92 б.) ва “Антропоген ва амалий ландшафтшунослик” (68 б.) ўқув қўлланмалари, биров муддат ўтиб, улардаги илмий ғоя ва йўналишлар қайта таҳлил қилиниб, “Кичик ҳудудлар табиий географияси” (1999) номи билан нашр қилинган. Ш.С.Зокировнинг бу асарига баҳо берар экан, Х.Р.Тошов “Геотизимлар географик қобикнинг турли қўламдаги бўлақларидир. Немис ландшафтшуноси Э.Нееф таъкидлаганидек ландшафтлар мажмуи геосферани ташкил қилади, геосфера эса ландшафтларда ўз аксини топади. Баъзи географлар «ландшафт» ни маҳаллий (кичик-типологик) геотизим сифатида талқин қиладилар. Ш.Зокировнинг (1999) «Ландшафтшунослик асослари» ўқув қўлланмаси «Кичик ҳудудлар табиий географияси» деб номланиши бунга мисолдир” деб қайд этган [3].

Ландшафтшунослик фанининг назарий ва амалий аҳамиятини Ш.С.Зокиров ва Х.Р.Тошовлар “Ҳозирги вақтда бу фан инсон билан табиат орасидаги ўзаро алоқалар самарадорлигини оширишнинг илмий асосларини яратиш ва росмана маданий ландшафтларни барпо қилишнинг муҳим қоида ва усуллари ишлаб чиқиш билан шуғулланмоқда” деб таъкидлашган [2,3].

Мамлакатимизда ландшафтшунослик таълимотининг мустаҳкамланиши бевосита унда кечган сиёсий, ижтимоий-иқтисодий ва маданий жараёнлар билан ҳамоҳанг тарзда борди.

И.Қ.Назаров “Инсон билан табиат алоқадорлиги муаммоларини ижобий ҳал этишда экология фани биологик фанлар ичида қандай аҳамиятга эга бўлса, ландшафтшунослик фани ҳам географик фанлар тизимида шундай аҳамиятга эга бўлиши керак”.

Ландшафтшуносликнинг барча қисмларига бағишланган манбалар жуда кўп уларни умумлаштириш, чуқур ўрганиш, ёш авлодга етказиш ўз долзарблигини таъминлайди.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Зокиров Ш.С. Ландшафтшунослик асослари. -Тошкент:. Университет, 1994 б.
2. Зокиров Ш.С. Кичик ҳудудлар географияси. -Тошкент:. Университет, 1999. 120 б.
3. Zokirov Sh.S., Toshov X.R. Landshaftshunoslik. -Toshkent:. Турон-замин-зиё, 2016, 250 б.
4. Султонов Ю. “Ландшафтлар географияси”. Тошкент: Ўқитувчи. 1974.

Раджапов М.Я., Тўрабоева Ш.Ж., Вапаева А.Д., Атаханов Ж.К. Қорақалпоғистонда чўлланиш жараёни ва унинг олдини олишнинг тадбирлари	50
Ўктамова С.М., Тўраев А.М. Адирлар минтақаси ландшафтларига табиий географик жараёнларнинг таъсири	52
Uzaqbaev Q.K., Óteev Q.O. Bas Túrkmén kanalı: onıń qurılıs joybarı hám Aral teńizine tásiiri	55
Мирзахмедов И., Дедаханова М., Парпиева А. Трансчегаравий ҳудудлар биохилма – хиллигини муҳофаза қилишнинг долзарб масалалари	57
Ёқубжанова М. Марказий Фарғона чўлларининг антропоген таъсирида ўзгариб бориши ва унинг оқибатлари	61
Норбоева З.М. Арид ҳудудларнинг ландшафт-экологик муаммолари ва уларни оптималлаштириш	63
Ergasheva M.K. Landshaftshunoslik faniga oid ilmiy g‘oyalarning shakllanishi	65
Daushbaev A.B. B.V. Andrianovtıń izertlewlerinde Qubla Aralboyı tariyxıy irrigaciya tarmoqları	68
Эргашева М.К. Ландшафтшунослик фанининг амалий аҳамияти ва муаммолари	70

2-SEKCIYA

SOCIAL-EKONOMIKALIQ GEOGRAFIYA HÁM DEMOGRAFIYANÍŃ AKTUAL MASHQALALARI

Turdimambetov I.R., Oteuliev M.O., Sharibayev A.M. Xalıqtıń turmıs dárejesin belgilewshi faktorlar	73
Утепова Г.Б., Төлебаев С. Халықты дизимнен өткеріу – жәмийетти раўажландырыу тийкары	76
Xodjaeva G.A., Shúkirillaev X., Kurbanazarov B. Reproduktivlik jaǵday hám onıń xalıqtıń salamatlasıwındaǵı ornı	78
Ембергенов Н.Ж., Аuezов О., Аймуратов М.П., Реймов К. Аҳоли жойланишини тадқиқ этишининг илмий-назарий асослари	81
Турдымамбетов И.Р., Узақбаев Қ.К. Қарақалпақстан Республикасын экономикалық районластырыудың географиялық тийкарылары	85
Qurbonov Sh.B., Ro‘zmatov B.Z. O‘zbekiston Respublikasi ma’muriy-hududiy tuzilishi va uning tarkib topishi	90
Байқабиллов Х.М. Европа пойтахт шаҳарлари номларининг тарихий - географик хусусиятлари	94
Turdimambetov I.R., Egamberdiev F.B., Ongarbaev O.A. Turizmniń geografıyalıq úyreniliwi	98
Ешимбетов У.Х., Нурланов А.С., Сарсенбаев Қ.А., Атамуратов И.А. Қорақалпоғистонда пахтачилик тармоғининг ривожланиш хусусиятлари	100